

TUTUKLU YARGILAMADA KURUM İÇİNDE BAKIM, GÖZETİM VE EĞİTİM

Av. Tülay (PORDOĞAN) ORAL*

Çocukluk ve gençlik çağında işlenen suçlar, bütün dünyada en çok tartışılan toplum sorunlarından biridir. Yapılan incelemeler, 18 yaşından önce işlenen suçların hızla yaygınlaştığını göstermektedir. Daha önemlisi, suçluluk oranındaki yükseliş, gençlik nüfusunun artış oranından daha hızlı olmaktadır. Çocuk ve gençlerin yasadışı ve topluma karşı suçları ülkeden ülkeye çeşitlilik göstermekte ise de her yerde hırsızlık, yaralama ve saldırganlık başta gelmektedir. Bu suçların hızlı sanayileşme ve kentleşme ile koşut gittiği bilinmektedir. Çocukların suça yönelişinde, toplumsal etkenler önemli bir yer tutmaktadır. İşsizlik gittikçe artmaktadır. Yükseköğrenim darboğazını aşamayan yüzbinlerce genç üniversite kapılarını zorlamakta, öte yandan, her okuyana uygun iş bulunamamaktadır. Okula gidemeyen çocukların sayısı ise, milyonu aşmaktadır. Kimsesiz ve korunmaya muhtaç çocukların sayısı, yüzbinleri bulmaktadır. Böyle bir ortamda, her türlü toplumsal sorun gibi, çocuk ve gençlik suçluluğundaki artış da şaşırtıcı değildir. Çocukların ve gençlerin suça yönelmesinde, aile içi etkenler de önemli yer tutmaktadır. Aile yapısı ve kişisel sorunları nedeniyle suça eğilimli bir çocuk, siyasal akımlara karıştığında daha saldırgan bir eylemci olabilmektedir. Ruhsal sorunlarını ve kişisel doyumsuzluklarını kendini siyasal bir amaca adayarak çözmeye çalışmaktadır. (Yörükoğlu, 1998) Ailenin ayrılık ve boşanma nedeniyle dağıldığı durumlarda, suça yönelme daha da artmaktadır. Hem yoksul hem de yeterli sevgi ve güven sağlayamayan bir aileden çıkan çocuk, çevrenin olumsuz etkilerine kolayca kapılarak suça yönelmektedir.

Dolayısıyla, suçlu çocuk yoktur, suça itilmiş çocuk vardır. Bu yön dikkate alınarak, suça yönelen çocukların cezalandırılmasına değil, yeniden topluma kazandırılmasına çalışılmalıdır.

* İzmir Barosu Üyesi, İzmir Barosu Çocuk Hakları Komisyonu üyesi.

a. Tutuklama

Tutuklamanın, uygun kurumların bulunmaması veya kullanılmaması, tutuklamanın ceza gibi kullanılması, yetişkin kurumlarının kullanılması, tutukluluk süresinin çocuğa zarar verecek ve adil olmayacak uzunluğu gibi ele alınması gereken birçok sorunu vardır. (Siegel-Senna1981) Tutuklamanın, çocuğa fiziksel ve psikolojik zarar verdiği bilindiği için (Fraizer, C.-Cochran, J. 1986), istisnai hallerle sınırlı olarak tutuklama kararı verilmeli, alternatif tedbirlerin uygulanması için çaba gösterilmelidir. (Havana Kuralları, mad. 17) Bu önlemler, yakın gözetim, yoğun bakım veya bir aile yanına yahut eğitim kurumuna yerleştirme ve benzeri uygulamalar olabilir. (Beijing Kuralları, mad. 13.2)

Tutuklamanın zorunlu hallerde başvurulacak bir tedbir olduğu, 1982 Anayasası'nın 19/3 maddesinde de belirtilmiştir. ÇMK'nin 19. maddesinde de aşağı haddi 3 yılı aşmayan hürriyeti bağlayıcı cezayı gerektiren fiillerden dolayı, kovuşturma ve yargılama safhasında küçükler hakkında tutuklama kararı verilemeyeceği belirtilmiştir. Kanun koyucu, böylelikle küçükleri cezaevinin olumsuz koşullarından korumak istemiştir. (Uluğtekin, 1991)

b. Kurumda Tutulma Süresi

Çocuğu kurumda tutmanın amacı, onu yeniden toplumsallaştırma, toplumla bütünleştirme olmalıdır. Yoksa amaç, fiilini ödettirmek için özgürlüğünü uzun süre kısıtlamak olmamalıdır.

Soruşturma organları ve Çocuk Mahkemeleri, tutma süresini mümkün olan en kısa süreye indirmek için bu işlemlerin süratle yapılmasına öncelik vermelidir. (Havana Kuralları, mad. 17) Çünkü, çocukların kurumda uzun süreli kalması, çocuğun toplumdan uzaklaşmasına ve yeniden topluma dönüşlerinde uyumsuzluk göstermelerine neden olacaktır. (Sevük, 1998)

215 hükümlü çocuk üzerinde yapılan bir araştırmada, mahkûmiyet süresi ile kurumda sorunu olma arasında ilişki olduğu, uzun süreli mahkûmiyetin çocuk üzerinde olumsuz etkilerinin olabileceği ve sorunları daha da arttırabileceği sonucuna varılmıştır. (Uluğtekin, 1991)

Ancak, uygulamada maalesef çocukların tutukluluk süreleri çok uzun olabilmektedir. Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi'nde yapılan incelemede -idari makamlarca tutuklu çocukların ortalama 3 ay kaldığı beyan edilmiş olmasına rağmen- 1 yılın üzerinde tutukluluk süresi olan çocukların bulunduğu tespit edilmiştir. (TBMM İnsan Hak. Kom. Incl. Raporu)

c. Çocuk Tutuklevleri

Öncelikle belirtmek gerekir ki, çocukların tutuldukları, kurumların adı cezaevi olmamalıdır. (Aynı görüşte, Artuk, 1987) Sadece isim değişikliğinin kurumun niteliğini değiştirmeyeceği açıktır. (Donay, 1978) Ancak, kurumun cezaevi olarak adlandırılması, kurumun işlevinin cezalandırmak olarak anlaşılmasına neden olmaktadır. Oysa bu kurumların çocuğu yeniden eğiterek toplumla bütünleşmesini sağlamak olan işlevinin vurgulanması açısından “Çocuk Eğitimevi” olarak değiştirilmesi yerinde olacaktır. 524 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ile Tutuklevlerinin Kuruluş ve İdaresine Dair KHK'nin mad. 1/n' de çocuk eğitimevinden söz edilmiştir. Bu kararname, Anayasa Mahkemesi'nin 6.10.1993 tarih ve E. 1993/36 K. 1993/35 sayılı kararı ile iptal edilmiştir. Daha sonra aynı yasal düzenleme 529 sayılı KHK İle 20.05.1994 tarihli *Resmî Gazete*'de yayımlanmış, ancak söz konusu kararname de Anayasa Mahkemesi'nin 8.7.1994 tarih ve E. 1994/55 K. 1994/90 sayılı kararı ile iptal edilmiştir.

Havana Kuralları gereğince, tutuklu küçükler masum sayılır ve buna göre muamele görürler. (mad. 17) Tutuklu olarak yargılanmakta olan çocuklara, Birleşmiş Milletler'ce kabul edilen Hükümlülerin İslahı İçin Asgari Standart Kuralları'nın tanıdığı tüm haklar tanınmalıdır. (Beijing Kuralları, mad. 13.3)

Tutuklu olarak yargılanmakta olan küçükler, yetişkin olan suçlulardaynayı bir kurumda veya aynı kurum içinde ayrı bir bölümde tutulmalıdır. (Beijing Kuralları, mad. 13.4) ÇMK mad. 37 ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük, mad. 107'de, tutuklu olan küçüklerin küçüklere mahsus cezaevinde ya da büyüklere ait cezaevlerinin ayrı bölümlerinde bulundurulacakları belirtilmiştir.

Araştırmalar, cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlü çocukların çocuk koğuşunda kaldıkları halde koğuşlarda, bahçede, işyerinde, görüş sırasında, kantinde ya da herhangi bir sosyal etkinlikte yetişkinlerle karşılaşarak görüştiklerini göstermektedir. (Özgökmen-Uluğtekin, 1986) Cezaevi infaz ve koruma memurlarının beyanlarına göre, yetişkin hükümlüler, çocukları cinsel yönden istismar ettiği gibi, onları başka suçlar işlemek üzere hazırlamakta, siyasi yönden kendi taraflarına çekmekte, sigara vb. gibi kötü alışkanlıklar edinmelerinde etkili olmakta ve görevlilere karşı kışkırtmaktadır. (Uluğtekin, 1991)

Mevzuata ve uygulamadaki sorunlara rağmen, ülkemizde sadece Ankara/Elmadag'da 1 adet müstakil Çocuk Cezaevi bulunmaktadır. Cezaevi'nin kapasitesi 76 olup, 7 koğuşu ve 4 müşahede ünitesi bulunmaktadır. Bu cezaevinde, mahkemelerce tutuklanmış olup yargılamaları halen devam etmekte olan çocuklar bulunmaktadır.

Bunun yanında, tek kadın ve çocuk cezaevi de İstanbul Bakırköy Kadın ve Çocuk Cezaevi'dir. Kapasitesi 480 kişidir. Bu kurumda, yetişkinlere mahsus kapalı cezaevlerinde bulunan tesis ve ünitelerin yanında, kadınların tretman ihtiyaçlarına yönelik atölyeler ile çocuk eğitimine yönelik tesis ve üniteler de bulunmaktadır.

Çocukların tutulduğu kuruma gereken önem verilmeli ve gereksinimi karşılayacak sayıda kurum oluşturulmalıdır. Çünkü, Çocuk Mahkemeleri ne kadar mükemmel esaslar üzerine kurulursa kurulsun, yetişmiş personel idaresinde ve ayrı kurum bulunmadıkça çocuğun terbiye edilip uslandırılmasına ve topluma değerli bir eleman olarak kazandırılmasına olanak kalmayacak ve Çocuk Mahkemeleri de lüks bir kuruluş olmaktan ileri gidemeyecektir. (Güver, 1950)

Öncelikle, çocuk suçluluğunun önlenmesi amaçlanıyorsa da suça yönelen çocuklar için yeniden eğitim kurumlarına gereksinim duyulduğu da bir gerçektir. Bu nedenle, mevcut kurumların niteliğinde bir iyileştirme yanında, niceliğinde de bir artış sağlanmalıdır. (Konanç, 1974). Böylelikle, yetişkinlere ait cezaevlerinde kalmanın birçok sakıncası giderileceği gibi, çocukları cezalarını çekmek üzere kuruma gönderirken, yani özgürlüklerinden yoksun bırakırken bir de ailelerinden, yakınlarından uzak tutarak başka bir yoksunluğa da neden olunmayacaktır. (Sevük, 1998)

d. Çocuklara Özgü Kurumun (Tutukevinin) Özellikleri

1. Kurumun Yeri ve Güvenliği

Özgürlüğünden yoksun bırakılan küçüklerin insan onurunun ve sağlığının gerektirdiği bütün imkân ve hizmetlerden yararlanma hakları vardır. (Havana Kuralları, mad. 31)

Çocuklar için açık tutma kurumları kurulmalıdır. Küçük ölçekte tutma kurumları yapılmalı ve bunların toplumsal, ekonomik ve kültürel çevre ile bütünleşmeleri sağlanmalıdır. (Havana Kuralları, mad. 30) Çocukların tutuldukları kurumların planı ve fiziksel çevresi, çocukların mahremiyetine, duygusal uyarımlarına, akranlarıyla ilişki kurmalarına ve sporla, beden eğitimiyle ve boş zamanlarla ilgili faaliyetlere katılmaya olan ihtiyaçlarına uygun olmalıdır. Tutma kurumları, sağlığı tehdit eden veya herhangi bir biçimde çocuklar için tehlike oluşturan yerlere kurulmamalıdır. (Havana Kuralları, mad. 32)

Kurumların güvenliği sağlanmalıdır. Güvenlik sorunları denince isyandan, açlık grevine ve ölümlere kadar olan sorunlar anlaşılır. Çocuklar kuruma girdikleri andaki gibi fiziki ve ruhi benliklerine zarar verilmek-

BAROLAR BİRLİĞİ BAŞKANLIĞI'NA*

Bilindiği üzere, yargılanmaları sonucu özgürlüğü bağlayıcı ceza alan ve bu cezaları kesinleşen 12-18 yaş grubu çocuklar, ikamet yerlerine yakınlığına göre, Ankara, Elazığ ve İzmir İslahevlerinden birine gönderilmektedir.

Açık kurum statüsündeki İslahevlerinde bulunan çocuklar, toplum içindeki her türlü eğitim-öğretim faaliyetlerinden diğer akranları gibi yararlanabilmekte; yaş ve diğer durumları uygun olanlar, ilk, orta ve yüksek öğretim kurumlarına devam edebilmekte; gerçekleştirilen sosyal aktivitelere, spor faaliyetlerine, yabancı dil, bilgisayar, üniversiteye hazırlık, meslek eğitimi vb. kurslara katılmakta; açık öğretim, üniversite gibi öğrenimleri ile ilgili sınavlara kurum dışında girebilmekte; tiyatro konser, spor karşılaşmaları gibi toplum içindeki sosyal etkinliklere, kurum eğitimcileri gözetiminde gidebilmektedirler.

12-18 yaş grubundaki çocuklar ile büyüklere ait kamu davalarına ilişkin dosyaların Yargıtay'a gönderilmesinde aynı formun kullanılması, bu dosyalarda herhangi bir ayrıma gidilmemesi ve Yargıtay'ın iş yoğunluğu sebebiyle temyiz incelemelerinin karara bağlanması, uzun zaman almaktadır. Bunun sonucunda, çocukların İslahevlerine sevkleri gecikmekte, yaş sınırı nedeniyle İslahevleri yerine kapalı cezaevlerine sevk edilmekte ve toplum içindeki eğitim-öğretim olanaklarından yararlanamamaktadırlar.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 3. maddesinde yer alan, "çocuğun yüksek yararı" ve 40. maddenin 2. fıkrasının 6. bendinde yer alan, "...konunun gecikmesizin karara bağlanmasının sağlanması" hükmüne aykırı olan ve çocukların aleyhine gelişen bu durumun, çocukların yararına olacak

sizin özgürlüklerine kavuşmalıdır. Kurumlardaki çocukların -öncelikle can olmak üzere- vücut, namus ve ruhi varlıklarını koruyucu tedbirlerin alınması gerekmektedir. (Demirbaş, 2000) Yetişkinlerle aynı kurumlarda tutulan çocuklar cezaevlerinde sık sık meydana gelen işyanlar, açlık grevleri gibi olaylarda da mağdur olmakta, şiddete, kötü muamelelere maruz kalmaktadır.

Son olarak, Aydın E tipi Cezaevi Çocuk Koğuşu'nda 6. 6. 2003 tarihinde meydana gelen olaylar sırasında dövülen, kötü muameleye maruz kalan A. D. isimli çocuk, İzmir Yeşilyurt Devlet Hastanesi'nde tedavi altına alınmıştır. Aynı olayda işkence, kötü muamele, dayak ve aşağılamalara maruz kaldıklarını belirten 15 yaşındaki N. E. ile A. S. de yasal yollara başvurmuşlardır. (Aydın Barosu Tutanakları-15. 07. 2003 tarihli dilekçe ve bu başvuruya ilişkin 6. 8. 2003 tarihli görüşme tutanakları ve diğer tutanaklar)

2. Kurumun Rejimi

Kurum rejimi, çocuğun gereksinimlerine cevap verebilecek, haklarını gözönünde tutarak çocuğun toplumsallaşmasını sağlayacak şekilde yapılanmalıdır. (Sevük, 1998)

Her kurumun bir iç yönetmeliği söz konusudur. Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük'ün 106. maddesine göre, (Değişik: 19/12/1989-8914894 K.) hükümlü veya

tutuklular, kuruma alındıklarında kendilerine uygulanacak iyileştirme ve eğitim çalışmalarına (tretmana) ilişkin rejim, disiplin kuralları, bilgi edinme ve şikâyet edebilme yolları, haklarını ve sorumluluklarını öğrenmeleri ve kurum yaşamına uyumlarını sağlamak için gereken bilgiler, kurum müdürü tarafından kendilerine yazılı olarak bildirilir ve ayrıca sözlü olarak anlatılır. Bu düzenleme Havana Kuralları, 25. maddeye uygundur.

3. Personel

Kurumun tabi olduğu hükümler, kabul edilen teorik sistem ne kadar mükemmel olursa olsun, çocuk suçluluğu ile mücadelede sağlanacak başarı, bu kurumlarda görevli olan personelin yeterliliği ve kalitesi ile doğru orantılıdır. (Gölcüklü, 1962) En iyi kurallar bile, kötü bir uygulayıcının elinde en kötü şekli alabilir. Bu nedenle, kurumda görevli personelin niteliği çok önemlidir (Sevük, 1998). Çünkü, personel, kurumun ruhu demektir. (Öğet, 1937) Kurumda personel-çocuk ilişkisi oldukça yüksek olmalı, personelin fonksiyonu gözetim değil, tretmanı sağlamak olmalıdır. (Finckenauer-McArdle)

Bir kurumun yönetilmesi sadece idari yönetimi değil, planlanan tüm programların yerine getirilmesini de kapsar. (Siegel-Senna) Tutma kurumlarının gereği gibi işlemesi, bu kurumlarda çalışanların erdemine, insaniliğine, kabiliyetine ve çocuk-

şekilde hızlandırılması, Çocuk Ceza Adalet Sistemi'ne önemli katkılar sağlayacağı düşünülerek, sorunun çözümü amacıyla Yargıtay Başkanlığı ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nda sivil toplum örgütlerinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

Söz konusu toplantıda, yukarıda belirtilen hususlar ele alınarak, 18 yaşından küçük çocuklara ilişkin kamu davalarının temyiz incelemelerinin öncelikli olarak yapılması konusunda görüş birliğine varılarak, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na, Dosya Gönderme Formu'nda gerekli değişikliklerin yapılarak formların Cumhuriyet Başsavcılıklarına gönderilmesi; yeni formların dağıtımını yapıncaya kadar eski formların kullanılmasına ve dosyaların üzerinde dikkat çekebilecek bir yere "ÇOCUK" ibaresinin 24 punto büyüklüğünde kırmızı renkle yazılmasına, bu uygulamanın hayata geçirilmesi için bir genelge hazırlanmasının gerekliliğine karar verilmiş ve 20.08.2003 tarihinde, söz konusu Bakanlık Genelgesi** çıkarılarak Cumhuriyet Başsavcılıklarına ve DGM Cumhuriyet Başsavcılıklarına gönderilmiştir.

Baro başkanlıklarının da konu hakkında bilgilendirilmesinin, çocukların mağdur edilmemeleri, dosyalarla ilgili temyiz işlemlerinin en kısa sürede sonuçlandırılması ve cezaları kesinleşen çocukların ıslahevlerine sevk edilerek eğitim-öğretim olanaklarından yararlanmaları için, söz konusu uygulamanın hayata geçirilmesi ve gerekli önlemlerin alınmasına büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

* Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 4.11.2003 gün ve CTE.000.00.10/70621 sayılı yazısı.

** Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, 20.8.2003 gün ve CİG.0.00.00.04.3.3.25/105 sayılı genelge.

larla ilgili meslekî kapasitelerine olduğu kadar, bu işe kişisel uygunluklarına da bağlı olduğundan; idare, her dereceden ve türden personel için dikkatli bir seçim ve istihdam politikası uygulamalıdır. (Havana Kuralları, mad. 82)

Tutma kurumunda eğitimciler, meslek öğretmenleri, danışmanlar, sosyal hizmet uzmanları, psikiyatrlar ve psikologlar gibi nitelikli ve yeterli sayıda uzmanın yer alması gerekir. (Havana Kuralları, mad. 81) Bu personel ve diğer uzman görevliler, süreklilik esasına göre istihdam edilmelidir.

Çocukların tutuldukları kurumlarda çalışan personel sürekli olarak, görevlerini ve yükümlülüklerini insani, taahhütlere uygun, profesyonelce, dürüst ve etkili bir tarzda yerine getirmeye, her zaman çocukların saygısını hak edecek ve kazanacak bir biçimde davranmaya ve çocuklar için olumlu bir model ve örnek oluşturmaya teşvik edilmelidir. (Havana Kuralları, mad. 83)

Tutma kurumlarında çalışan personelin görevlerini etkili şekilde yerine getirebilmelerini sağlayabilmek için, kendilerine özellikle çocuk psikolojisi, çocuk sağlığı ile insan haklarının ve çocuk haklarının uluslararası standartları konularında eğitim verilmelidir. Kurum personeli, belirli aralıklarla düzenlenen meslek içi eğitim kurslarına katılarak, mesleki bilgi ve kapasitelerini geliştirmelidir. (Havana Kuralları, mad. 85)

Tutma kurumundaki personel, görevlerini yerine getirirken, çocukların insan onuruna saygı göstermeli ve insan haklarını korumalıdır. Bu doğrultuda da işkence veya zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele, ceza, ıslah yöntemi veya disiplini uygulayamaz, uygulanmasına hoşgörü gösteremez. Bu kuralların ihlal edildiğini tespit eden personel, gecikmeden durumu üst makama veya denetim makamlarına bildirmelidir. Bütün personel, çocukların insan onurlarına saygı göstererek, çocukların kurum içindeki yaşamları ile kurum dışındaki yaşamları arasındaki farkı en aza indirmek için çalışmalıdır. (Havana Kuralları, mad. 87)

Mevzuatta, CİT'te personel konusu ayrıntılı olarak 11.-52. maddeler arasında düzenlenmiştir. Kurumda görevli tüm personelin (müdür, öğretmen, doktor, gardiyan, eczacı ve tarım uzmanı, yüksek ziraat mühendisi, inşaat mühendisi, atölye şefi teknik elemanların vs.) görev ve yetkileri açıklanmış, kurumda bulunanlara karşı dürüst ve eşit hareket etmek zorunda oldukları belirtilmiş, ayrıca yasak davranışlara yer verilmiş ve disiplin cezaları öngörülmüştür. Personelin mevzuata uygun davranmasını sağlamak amacıyla 4806 sayılı 5.2.2003 tarihli (yürürlük 10. 2. 2003) Türk Ceza Kanunu ile Hapishane ve Tevkifhanelerin İdaresi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile TCK mad. 307/b-eklenmiştir. Buna

göre, “Ceza infaz kurumları ve tutukevlerinde bulunan hükümlü ve tutukluların haberleşmelerini, ziyaretçileriyle görüşmelerini, iyileştirme ve eğitim programları çerçevesinde eğitim ve spor, meslek kazandırma ve iş yurdu çalışmaları ile diğer sosyal ve kültürel faaliyetlere katılmalarını, kurum tabibince muayene ve tedavi edilmelerini, müdafî veya avukat tayin etmelerini, bunlarla görüşmelerini, mahkemelere veya Cumhuriyet Başsavcılıklarına gitmelerini, kurum görevlileri ile görüşmelerini, salıverilenlerin kurum dışına çıkmalarını her ne suretle olursa olsun engelleyenler, hükümlü ve tutukluları bu fiillere teşvik edenler, bu yolda talimat verenler, mevzuatın hükümlü ve tutuklulara tanıdığı sair her türlü görüşme ve temas olanaklarını engelleyenler, fiilleri başka bir suç oluştursa bile, ayrıca bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. Hükümlü ve tutukluların beslenmesini engelleyenler hakkında iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası verilir.” hükmü getirilmiştir.

Ancak, mevzuata rağmen uygulamada kurum personelinin gerek sayı gerekse nitelik yönünden yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır. Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi’nde yapılan incelemelerde, öğretmen sayısının az olduğu, cezaevi doktorunun adli tıp yönünden bilgili olmadığı, psikolog olmasına rağmen herhangi bir rehabilitasyon çalışmasının yapılmadığı, personele yönelik hizmet içi eğitim olmadığı gibi sorunlar tespit edilmiştir. (TBMM İns. Hak. İnc. Kom. Raporu)

Bu sorunların çözümü için 29. 07. 2002 tarihli ve 4769 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Eğitim Merkezleri Kanunu 02. 08. 2002 tarihinde *Resmî Gazete*’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun gereğince; ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin ihtiyacı olan nitelikli personeli yetiştirmek ve mesleki eğitimlerini vermek üzere Ankara’da Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü’ne bağlı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Personeli Eğitim Merkezi kurulmuştur. Eğitim Merkezi’nde, personelin, mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve davranışları kazanmış, hukuk devletine ve insan haklarına saygılı, adalet, onur ve tarafsızlık duygularına sahip kişiler olarak yetiştirileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla, uluslararası belgelerde belirtilen nitelikte personelin yetiştirilmesi amaçlanmış olduğundan olumlu bir gelişmedir.

4. Kurumdaki Çocuk Yoğunluğu

Çocuk, kuruma kapatıldığında korku ve şiddete maruz kalır. Çocuk üzerindeki bu olumsuz etkiler, kurumun çok kalabalık olması halinde daha da şiddetlenecektir. (Wiebush) Kurumların genellikle aşırı kalabalık olması, günlük yaşam koşullarının tutukluların hak olarak bekleyebilecekleri açıdan çok yetersiz olması sonucunu doğurur. (Franklin, 1993) Bu nedenle küçük

ölçekte tutma kurumları yapılmalı ve toplumsal, ekonomik ve kültürel çevre ile bütünleşme sağlanmalıdır. (Havana Kuralları, mad. 30)

Türkiye'deki kurumların ortak özelliği, koğuş sistemine göre inşa edilmiş olmalarıdır. Bu sistem, tretmanın gerçekleşmesine ve disiplin uygulamasına en büyük engellerden biridir. (Turgut-Özgöz, 1988) Kurumlar da kalanların sayısı bazen kapasiteyi o kadar aşmaktadır ki, çoğu zaman çocuklar yatacak yer bulamamaktadır. Paşakapısı Cezaevi'nde 55 çocuk üzerinde yapılan bir araştırmada, çocukların yarıya yakını Cezaevi'ndeki yatacak yer sayısının yeterli olmadığını söylemiştir. (Öter-Akalın, 1993)

Ankara, Elazığ, İzmir ve Sinop'taki kurumlarda yapılan bir araştırmada, koğuşlarda 30'dan fazla kişinin bulunduğu tespit edilmiştir. 478 çocuktan % 16'sı koğuştaki çocuk sayısının 1-5 arasında olmasını istediğini belirtirken, % 36'sı 5-10 arasında olmasını istemiştir. Diğer çocuklar ise, mevcut koşulları kabullenmiş olmanın verdiği durumdan dolayı hiç olmazsa bu sayıyı azaltma isteği ile 10-15, 15-20 arasında olması isteğinde bulunmuşlardır. (Sevük, 1998) Koğuşlarda 20 kişiden fazla kişinin kalması, çocuğun kurumda rahatsız olması ve mahremiyet hakkına engel oluşturması yanında, birbirlerine uyum sağlamalarını zorlaştırmakta ve gruplaşmalara neden olmaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre, koğuşlarda en çok (% 34) gürültü ve temizlik kurallarına uyulmaması gibi nedenlerden dolayı kavga çıkmaktadır. (Sevük, 1998) Bu nedenle, Havana Kuralları'nın 33. maddesinde de belirtildiği gibi, koğuşların küçük olması uygun olacaktır.

5. Kurumdaki Sağlık Tedbirleri

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 24. maddesi gereğince, her çocuğun en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanma hakkı vardır. Uluslararası belgelerde de özgürlüğü kısıtlanan çocukların özel sağlık gereksinimi olduğu belirtilmiştir. (Beijing, 26.2) Her çocuğa diş, göz ve ruh sağlığı bakımı da dahil, hem önleyici ve hem de tedavi edici nitelikte yeterli sağlık hizmetleri ile, çocuğun sağlığı bakımından gerekli görülen ilaçlar verilmeli ve gerekirse özel beslenme rejimi uygulanmalıdır. (Havana Kuralları, mad. 49) Çocuklara sağlanan sağlık hizmetleri, çocuğun fiziksel veya ruhsal hastalıklarını ortaya çıkarılmasına ve tedavisine yönelik olmalıdır. (Havana Kuralları, mad. 51)

Kurumlardaki çocuklar, cezaevindeki yetişkinlerden daha fazla tıbbi ve diş sağlığı ile ilgili hizmetlere gereksinim duyar. Çünkü çocuklar, daha önce hiç tedavi edilmemiş olabilir. Birçoğu fakir ailelerden ve yeterli sağlık bakım hizmeti verilmeyen bölgelerden gelmektedir. (Siegel-Senna, 1981) Bu nedenle, kurumdaki sağlık tesisleri her çocuğun fiziksel ihtiyaçlarını

mahrem ve temiz bir şekilde ve uygun bir tarzda karşılaşmasını sağlayacak şekilde olmalıdır. (Havana Kuralları, mad. 34) Kurumda sürekli tutulmanın, bir açlık grevinin veya tutma şartlarından birinin çocuğun fiziksel veya ruhsal sağlığına zarar verdiğine veya vereceğine inanan sağlık görevlisi, bu durumu hemen o kurum müdürüne ve çocuğun sağlığının korunmasından sorumlu olan bağımsız yetkililere haber vermekle yükümlüdür. (Havana Kuralları, mad. 52)

Mevzuatımızda da CİT mad. 227 gereğince, kurum doktoru hasta olduğu önceden bildirilen çocukları belirli saatlerde tedavi eder, gerekli görüldüğü takdirde çocuklar muayene, tedavi ve bakımları yapılmak üzere Devlet Hastanelerinin ilgili birimlerine sevk edilirler.

Ankara, Elazığ, İzmir ve Sinop'taki kurumlarda tutulan 478 çocuk üzerinde yapılan bir araştırmada, çocukların %70'i hasta olduklarında doktora gidebildiklerini, %12'si gidemediklerini, %18'i ise kurum idarecileri izin verirse gidebildiklerini ifade etmiştir. (Sevük, 1998)

CİT mad. 38'de, kurum doktorunun kurumu sık sık denetleyeceği ve acele tedbir alınmasını gerektiren önemli hastalıklar hakkında derhal müdüre rapor vermesi gerektiği; mad. 41'de, kurumda çıkan hastalıklar ile hastalıkların önüne geçmek için uygun gördüğü tedbirleri, kurumun sıhhi tesisat, ısıtma, aydınlatma ve havalandırma tesislerinin sağlık şartlarına elverişli bir şekilde işleyip işlemediğine, beden eğitimi ve spor faaliyetlerinin sağlık şartlarına uygun bir şekilde yürütülüp yürütülmediğine dair hususları, her ay sonunda, hazırlayacağı bir raporla müdüre bildirmesi gerektiği belirtilmiştir.

Oysa, Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi'nde yapılan incelemelerde, halk sağlığı, hijyen, koruyucu hekimlik bakış açılı bir çalışma olmadığı, tutukevi ile hastane ve Sağlık Müdürlüğü arasında sağlık konusunda bir işbirliğinin bulunmadığı, mutfak ve yemekhanede çalışanların sağlık kontrolünden geçirilmediği, 1998'de hepatit B'li olduğu saptanan bir memurun 2000 yılında da halen aynı görevde çalışmaya devam ettiği gibi birçok sorun tespit edilmiştir. Yani, bu konuda da yasal düzenleme olmasına rağmen ne yazık ki uygulamada sorunlar vardır.

6. Kişinin Temizliği

Kurumdaki kişilerin, mevsime ve coğrafi koşullara göre haftada en az bir kez olmak üzere banyo ve duş alma olanağını yerine getirecek şekilde donanım sağlanmalıdır. (BM Cezaevi Asgari Standart Kuralları, mad. 13)

CİT 225. maddede bu konu düzenlenmiş olup, hükümlü ve tutukluların sık sık yıkanmalarının sağlanacağı, yıkanma günü ve zamanlarının iç yönetmeliklerde gösterileceği belirtilmiştir.

7. Beslenme

Her tutma kurumunda küçüklere normal yemek zamanlarında, beslenme, temizlik ve sağlık standartlarına uygun şartlarda hazırlanan, yeterli kalite ve miktarda sunulan ve mümkün olduğu kadar küçüklere dinsel ve kültürel gereklerine uygun bulunan yemekler verilmelidir. Her çocuğun her zaman içebileceği temiz içme suyu da bulunmalıdır. (Havana Kuralları, mad. 37) CİT 136. maddede, tutuklulara verilecek gıdanın, Adalet, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlıklarınca birlikte kararlaştırılacak kalori esasına göre tespit olunacağı, hasta tutuklulara verilecek gıdanın ise kurum tabii bince belirleneceği, tutukluların bunun dışındaki ihtiyaçlarını ise kurum kantininden sağlayabilecekleri belirtilmiştir. (CİT, mad. 138)

8. Tretman (Yeniden Sosyalleştirme)

Hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlal ettiği kabul edilen her çocuğun, yaşı ve yeniden toplumla bütünleşmesinin ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları gözönünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkı vardır. (ÇHS mad. 40) Uluslararası belgelere göre de çocuklara sosyal, kültürel, mesleki, psikolojik, tıbbi ve fiziksel olmak üzere yaşlarının, cinsiyetlerinin ve kişiliklerinin gerektirdiği ve tamamen iyileşmeleri amacıyla yönelik yardım sağlanmalıdır. (Bejing Kuralları, mad. 26.2)

13.7.1965 tarihli 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkında Kanun'da yeniden sosyalleştirmeye ilişkin bir hüküm bulunmamasıyla birlikte, Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük'te ayrıntılı düzenlemeler bulunmaktadır. 110. madde gereğince, (Değişik: 2/8/1983 - 83/6920 K iyileştirme ve eğitim çalışmaları/tretman) hükümlüde, yasalara saygılı olarak yaşama düşünce ve duygusunun yerleşmesi, ailesine ve topluma karşı kişisel ve toplumsal sorumluluk duygusunun gelişmesi, normal yaşama uyması, geçimini sağlayabilmesi için uygulanan rejim, önlem ve yöntemlerin tümünü içerir. Tüzükte, çocuklara uygulanacak tretman 115. maddede ayrıca ele alınmış ve çocukların, kendilerine güven, büyüklerine saygı ve küçüklere sevgi hislerini kuvvetlendirmek,

ulusun ve ailenin bir ferdi olması bakımından kendisinde sorumluluk ve vakar hissini uyandırmak, kurumda bulunduğu sırada ve normal hayata dönüşte her türlü ihtiyaçlarını temin bakımından mesleki yetişmelerini sağlamak, gerekli eğitim ve öğretimi yapmak suretiyle kabiliyetlerini geliştirmek, ailesiyle ve toplumla ilişkilerini kolaylaştırmak, çocuk üzerinde kötü etki yapan etkenleri ve olumsuz hareketleri gidermek, çocuğun olumlu hareketlerini geliştirmek ve kendisini iyi yola yöneltmek hususlarının da dikkate alınacağı ve bu hususların sağlanmasında pedagojik ve psikolojik usullere başvurulacağı belirtilmiştir.

Ancak, bu yasal düzenlemeler yeniden sosyalleştirmenin başarılmasında yeterli olmamakta ve uygulamada ciddi sorunlar bulunmaktadır.

Tretmanda başarıya ulaşılabilmesi, öncelikle kurumun güvenliğinin ve çağdaş fiziki koşulların sağlanmasına, uzman personele ve iyi yöneticilere bağlıdır. Yine, çağdaş infaz kurumunun gerektirdiği mimari yapıya uygun ve oda sistemine dayanan kurumların inşa edilmesi zorunludur. (Demirbaş, 2000)

9. Eğitim

Eğitim hakkı, temel bir haktır. Anayasa'nın 42. maddesine göre, "Kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz." Bu nedenle, çocuğun kurumda tutulması eğitim ve öğretime engel oluşturmamalıdır. Kurumda tutulan, "Zorunlu okul çağındaki her küçüğün ihtiyaçlarına ve kabiliyetlerine uygun ve kendisini topluma dönüştürmek için tasarlanmış bir eğitim almaya hakkı vardır. Bu eğitim küçüğün salıverildikten sonra güçlük çekmeden eğitimine devam edebilmesini sağlamak amacıyla ülkenin genel eğitim sistemi ile bütünleşmiş bir okulda ve nitelikli öğretmenler tarafından verilmelidir." (Havana Kuralları, mad. 38)

Çağdaş standartlara göre kurumlarda uygulanan eğitim, çocuğa yaşamasını sağlayacak bir iş öğretmeyi, diğerleri ile iyi geçinmesini sağlamak amacıyla kişiliğini geliştirmeyi, hiç olmazsa ilköğretim düzeyinde akademik bilgi vermeyi, vatandaş olarak hak ve yetkilerini öğretmeyi, gündelik hayat bakımından çocukta sağlık gelenekleri yaratmayı, kurumda ve ileride genel hayatta kendini koşullara uydurma yeteneğini vermeyi amaç edinmelidir. (Dönmezer, Erman, 1994)

Mevzuatımızda, bu konudaki düzenlemeler Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük'te yer almaktadır. CİT 183. maddesi gereğince, (Değişik: 2/8/1983 - 83/6920 K.) kurumlarda eğitim ve öğretimin amacı, hükümlü ve tutuklulara okuma yazma öğretmek, bilgilerini

artırmak, yurt ve millet sevgilerini güçlendirmek, Atatürk ilkelerini benimsetmek, anarşi ve terör eğilimlerini yok etmek, manevi kalkınmalarını sağlamaktır. 184. maddede -yaşı ve cezasının süresi ne olursa olsun- bütün hükümlülerin kurumun okuluna devam etmek zorunda oldukları belirtilmiş, 185. maddede ise, öğretim programının tutukluların eğitim ve öğretimi hakkındaki esasların, Adalet ve Milli Eğitim Bakanlıklarınca birlikte tespit olunacağı belirtilmiştir.

Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi'nde 1998 yılında yapılan incelemede, kurumdaki öğretmen sayısının az olduğu, tutukluların kısa süre kalmaları -ortalama 3 ay olduğu- nedeniyle onlara yönelik bir eğitim çalışmasının yapılamadığı tespit edilmiştir. Aynı kurumda 2 yıl sonra yapılan incelemede ise, 1998-2000 döneminde eğitim çalışmalarının başlatıldığı, 6 ayrı okuma yazma kursu, el sanatları, fayans, seramik kaplama gibi kursların düzenlendiği ve kursu bitiren 24 tutuklu çocuğa diploma verildiği belirlenmiştir. Ancak, tutukevindeki çocukların tahliye edildikten sonra takiplerinin yapılamaması ve meslek edindirme kursuna katılanların işe yerleştirilerek suçtan uzak tutulması yönünde sonuçlandırılmış bir çalışma bulunmaması nedeniyle, birçok çocuğun tutukevinden çıktıktan sonra yine suç işleyip tutukevine döndüğü saptanmıştır. (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi Raporu 1998-2000)

Bu durum, kurumdaki eğitim ve kurs çalışmalarının yeterince ıslah edici olmadığını göstermektedir.

10. Kütüphane

Tutma kurumlarında, küçüklerin kullanımına tam olarak açık, eğitim ve eğlenmeleri için yeterli sayıda kitap ve süreli yayının yer aldığı bir kütüphane bulunmalıdır. (Havana Kuralları, mad. 41)

CİT 189 maddeye göre de (Değişik: 2/8/1983-83/6920 K.) her kurumda, hükümlülerin ıslahını sağlayacak genel ve mesleki bilgilerini artıracak, kendilerine insan, yurt ve millet sevgisi aşılacak Atatürk devrimlerini ve ilkelerini, Türk tarihini, kültür ve edebiyatını tanıtacak ve manevi kalkınmalarını sağlayacak kitaplar bulunan bir kütüphane kurulur. Bu kütüphanede bulunacak kitap, dergi ve gazeteler, Adalet Bakanlığı'nca gönderilebileceği gibi, Cumhuriyet Savcılığı tarafından da bağış olarak sağlanabilir, denilmektedir.

Yasal mevzuat böyle olmasına rağmen, kurumlardaki kütüphanelerde yeterli kitap bulunmamaktadır. (Yavuzer, H., 1995) Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi'ne ait kütüphanede dahi çocuk psikolojisine ve rehabili-

tasyonuna uygun kitapların bulunmadığı ve kütüphanenin kullanımının az olduğu tespit edilmiştir. (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi Raporu 1998-2000) Kütüphanedeki kitap sayısını ve çeşitlerini artırmak için toplumdaki eğitim birimleri ile ilişki içine girerek, kitap bağıışı sağlanmalıdır. Zaten CİT 190 maddede de bağıışlanan kitap, dergi, gazete ve sair broşürlerin kurum müdürünün incelemesinden ve Cumhuriyet Savcılığı'nca da uygun görülmesinden sonra kütüphaneye verileceğı belirtilerek kitap bağıışına imkân tanınmıştır.

11. Sosyal Faaliyetler

Her çocuğun eğlenebilmesi ve beden eğitimi yapabilmesi için kendisine tanınan zaman içinde hava şartlarının uygun olduğu zamanlarda açık havada serbestçe faaliyette bulunma hakkı vardır. Bu faaliyetler için gerekli mekan, tesis ve araç sağlanmalıdır. (Havana Kuralları, mad. 47) Düzenlenecek sosyal etkinliklerde, çocuğun iyileştirilmesi amaçlanır. Her çeşit spor etkinliğı, temsiller, tiyatro, geziler, konserler bu amacın gerçekleştirilmesine hizmet eden etkinliklerdir. Kurum, çocuğun bedeni ve ruhi sağlığını sürdürebilmesi için kültürel ve sosyal etkinlikler düzenlemelidir. ((Sevük, 1998)

Eğlendirici ve boş zamanları değerlendirme etkinlikleri, çocukları saldırganlık duygusundan kurtarmaya yardım etmek için önemli olup, kurumsal tretmanın bir parçasıdır. Gelişmiş bir program için yeterli araç ve gereç sağlanmalıdır. (Siegel-Senna, 1981)

Oysa 1998-2000 arasında, Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi'nde yapılan incelemede, tiyatro ve konferans salonu olarak kullanılmak istenilen mekanın hâlâ yaptırılmamış olduğu ve yemekhane olarak kullanıldığı, ayrıca sportif çalışmalar için ayakkabı bulunmadığı ve çocukların gerçek anlamda meşgul edilemedikleri görülmüştür. (TBMM İns. Hak. İnc. Kom. Raporu)

Paşakapısı Cezaevi'nde bulunan 30 çocuk üzerinde yapılan başka bir araştırmaya göre de çocukların hepsi kurumda TV seyretme ve kitap okuma dışında herhangi bir etkinlik olmadığını belirtmişlerdir. (Öter-Akalın)

12. Dış Dünya İle İlişkiler

Kurumlarda tutulan çocuklara adil ve insani bir muamele görme hakkının bütünleyici bir parçası ve topluma yeniden kazandırılmalarında esaslı bir unsur olarak, dış dünya ile yeterli bir iletişim kurmaları için her türlü imkân sağlanmalıdır. (Havana Kuralları, mad. 59) Her çocuğun kendi

istediği kişilerle haftada en az iki kez yazılı olarak veya telefonla iletişim kurma hakkı, kendisine gönderilen mektupları alma hakkı olmalıdır. (Havana Kuralları, mad. 61)

CİT mad. 152'de, tutuklu çocukların haftada 1 gün aileleri (kanunda sayılmıştır) ve avukatları tarafından ziyaret edilebileceği, belirlenecek gün ve saatler dışındaki ziyaretler ile kanunda sayılanların dışındakilerin ziyaretlerinin ise Cumhuriyet Savcısı'nın yazılı izniyle yapılabileceği belirtilmiştir. Tüzüğün 144. maddesinde ise, gelen ve gönderilen mektupların önce kurum müdürlüğünce inceleneceği, sakınca görülmemesi halinde tutukluya verileceği veya gönderilmek üzere postaneye gönderileceği belirtilmiştir.

Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair Tüzük'ün 155/A maddesine ve geçici 3. maddesine dayanılarak hazırlanan Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri Hükümlü ve Tutukluların Dışarıdaki Yakınları İle Telefonla Görüşmeleri Hakkında Yönetmelik gereğince, kınama cezası dışında disiplin cezası almamış hükümlü ve tutuklular, idarenin kontrolünde bulunan ve kurumun uygun yerlerine yerleştirilen telefonlardan yararlandırılır. Hükümlü ve tutuklular, bu telefonlardan yakınlarına telefon açma hakkına sahip oldukları konusunda bilgilendirilir. Bu yönetmelik gereğince, kurumda tutulan çocuklar aile fertlerinden biriyle haftada bir defa telefon görüşmesi yapma hakkına sahiptir.

Sözü geçen yönetmelik, uluslararası belgelere uygunluk göstermesi nedeniyle olumludur. Ancak, uygulamada ne yazık ki sorunlar yaşanmaktadır. Aydın E tipi Cezaevi'ndeki çocuk koğuşunda bulunan A. S., N. E., B. Ç., G. Ö., A. D.'nin aileleri 2-3 aydır çocuklarıyla görüştürülmediklerini, görüşme için ısrar etmeleri üzerine dövüldüklerini beyan etmişlerdir. Dolayısıyla, yasal mevzuat yeterli olmasına rağmen, uygulamadaki aksaklıklar nedeniyle çocukların dış dünya ile ilişki kurmaları yeterince sağlanamamaktadır.

13. Disiplin

Disiplin tedbirleri ve usulleri, güvenliği sağlama ve düzenli bir topluluk yaşamını sürdürme amacına dayanır. (Havana Kuralları, mad. 66) Kurallar ve disiplin, iki amacı gerçekleştirmelidir: İlk olarak, bunlar, kurumda kalanların ve personelin refahını, iyiliğini sağlamak için gerekli olan seviyede kurum içinde kontrol ve güvenliği düzenlemelidir. İkinci olarak, çocuklara uyulması gereken kuralların olduğunu öğretme anlamında iyileştirici olmalı, yani eğitim ortamını hazırlamaya yönelik olmalıdır. (Siegel-Senna) Kurum personeli bilmelidir ki, disiplin her ne kadar zorunlu ise de sonuç değil bir araçtır ve bu aracı kullanmamak bazen daha iyidir.

Disiplin önlemi uygulanmadan sorun öncelikle makul surette tartışılmalı, ancak zorunluluk olursa uygulanmalıdır. Disiplini, tretmanın içeriğine ve amacına uygun surette yorumlamak gerekir. (Lopez-Rey, 1969) Amacı aşan sert bir disiplin, disiplinsizliğe yakın derecede kötü etki yaptığından tavsiye edilmemektedir (Sevük, 1998)

Yetkili idari makamlar tarafından kabul edilen yönetmeliklerde, çocukların temel özellikleri ihtiyaçları ve hakları tam olarak dikkate alınarak, disiplin suçu oluşturan davranışlar, verilebilecek disiplin cezalarının türü ve süresi, bu cezaları vermeye yetkili makamlar, verilen cezalara karşı itirazları incelemeye yetkili makamlar belirlenmelidir. (Havana Kuralları, mad. 68)

Kurumda tutulan çocuklar, bu kurallar hakkında bilgilendirilmelidir. Mevzuatımızda da bu hüküm yer almaktadır. CİT 106 mad. gereğince, (Değişik: 19/12/1989 - 89/14894 K.) çocuklar kuruma alındıklarında, disiplin kurallarının kurum müdürü tarafından kendilerine yazılı olarak bildirilmesi ve ayrıca sözlü olarak anlatılması gerekmektedir. Ancak, Ankara, Elazığ, İzmir ve Sinop'ta çocukların tutulduğu kurumlarda yapılan bir araştırmada, 478 çocuktan , 257'sinin (% 53.76) disiplin kuralları ve cezaları hakkında bilgi sahibi olmadığı, 83 çocuğun (% 17.36) söz konusu kuralları kurumdaki arkadaşlarından öğrendiği, 36 çocuğun önceden bildiği ve sadece 102 (% 21.33) çocuğun kurum görevlilerince kuruma ilk geldiklerinde disiplin kuralları ve cezaları hakkında bilgilendirildiği tespit edilmiştir.

Kurumlarda, çocuklara herhangi bir amaçla kısıtlama ve zor kullanma yöntemleri uygulanması yasaktır. Kısıtlama ve zor kullanma yöntemleri, ancak kanunda ve hukuki düzenlemelerde açıkça belirtilip yetki verildiği ve diğer bütün metotlar tüketilip de sonuç alınmadığı istisnai hallerde kullanılabilir. Ancak, bu durumda da baskı araçları aşağılayıcı ve onur kırıcı olmamalıdır. (Havana Kuralları, mad. 64)

CİT mad. 172 (Değişik: 19/12/1989 - 89/14894 K.)'de, zincir ve demire vurma gibi yöntemlerin yasak olduğu belirtilmiştir. Yine 157. maddede, (Ek: 19/12/1989 - 89/14894 K.) Toplu, bedensel, zalimane, insanlık dışı veya küçültücü cezalar disiplin cezası olarak uygulanamaz, denilmektedir.

Yasal düzenlemeler böyle olmakla birlikte, çocuk koğuşlarında falakanın, dayanın ve hücre cezasının -eskiye göre azalmış olsa da- devam etmekte olduğu gözlemlenmektedir. Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi'nde 1998 yılında yapılan incelemelerde, çocuklar 12 görevlinin adlarını vererek bunlardan kötü muamele gördüklerini söylemiştir. Bu görevlilerden beşi Adli Yargı Adalet Komisyonu tarafından 20.05.1999 tarihinde uyarı ve kınama cezaları ile cezalandırılmıştır. Ancak şikâyet edilen ve ceza alan

personelin 2000 yılındaki incelemelerde görevlerine devam ettikleri saptanmıştır. (TBMM İnsan Haklarını İnc. Kom. Raporu)

14. Din

Tutma kurumlarında, çocukların dini görevlerini yerine getirmesine, eğitimi ve ibadeti için gerekli kitapları veya araçları edinmesine izin verilmeli, böylelikle dinsel ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılamasına olanak tanınmalıdır. Aynı şekilde, çocukların dini hizmetlere katılmama ve din eğitiminden öğretimden veya dinsel faaliyetlerden ayrılma hakları da bulunmaktadır. (Havana Kuralları, mad. 48)

15. Çocukların İstek ve Şikâyetleri

Her çocuğun sansüre tabi tutulmadan merkezi idareye, yargısal makamlara veya diğer yetkili makamlara istek ve şikâyette bulunma ve verilen cevabı öğrenme hakkı vardır. (Havana Kuralları, mad. 76) Her çocuğa, şikâyette bulunurken aile üyelerinden, hukuk danışmanlarından insani yardım kuruluşlarından vs. kişilerden yardım alma hakkı tanınmalıdır. (Havana Kuralları, mad. 78)

CİT 106 mad. gereğince (Değişik: 19/12/1989 - 89/14894 K.) çocukların kuruma alındıklarında şikâyet yollarının kendilerine yazılı ve sözlü olarak bildirilmesi gerekmektedir. Tüzük gereğince, istek ve şikâyetlerin, kurum müdürüne veya onu temsile yetkili görevliye, Cumhuriyet Savcılığı'na veya Bakanlığa her zaman bildirilmesi mümkün olup, ayrıca resmi makamlara kapalı zarfla yapılacak istek ve şikâyetlerin vakit geçirilmeksizin ilgili mercie iletilmesi gerekmektedir.

Ancak, kurumlarımızda yapılan bir araştırmada, çocukların % 37'sinin kurumla ilgili istek ve şikâyetlerini herhangi bir şekilde iletemedikleri tespit edilmiştir. Geri kalan çocukların % 39'u istek ve şikâyetlerini dilekçe ile, % 24'ü de sözlü olarak ilettiklerini açıklamışlardır.

Çocukların % 37'sinin, istek ve şikâyetlerini iletememiş olması ya bu haklarından habersiz olmalarından ya da kurumun istek ve şikâyetleri yeterince değerlendirmemesinden kaynaklanmaktadır. (Sevük, 1998) Gerçekten de Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi'nde yapılan incelemelerde, tutuklular gerek TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'na ve gerekse Adalet Bakanlığı'na yazmış oldukları dilekçelerin yerlerine ulaşmadığını, yırtılıp atıldığını beyan etmiştir.

16. Kurumların Denetimi

Mevzuatımızda kurumların denetimi CİT'te düzenlenmiştir. Tüzüğün 16. maddesine göre, kurum müdürü, haftada en az bir defa olmak üzere gündüzleri; on beş günde en az bir defa olmak üzere de geceleri kurumun bütün faaliyetlerini tetkik ederek, işlerin kanun, tüzük, yönetmelik ve verilen emirler dairesinde yürüyüp yürümediğini denetler.

Ayrıca, tüzüğün 257. maddesine eklenen madde gereğince, (Ek: 2/8/1983 - 83/6920 K.) ceza infaz kurumları, disiplin ve asayişin sağlanması, yasa, tüzük, yönetmelik ve bakanlık genelgelerine uygun olarak yönetilmesi bakımından, yerel Cumhuriyet Savcısı'nın gözetim ve denetimi altındadır.

Ancak, Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi'nde yapılan incelemelerde, tutukevi savcısının 10 günde bir tutukluları ziyarete gittiği ve koğuşlara gardiyanlarla birlikte girdiği için çocukların sorunlarının savcılığa yeterince ulaşmadığı belirlenmiştir. (TBMM İns. Hak. İnc. Kom. Raporu 1998-2000)

Uygulamada yaşanan bu ve benzeri sorunlar karşısında, tutma kurumlarının idari yönden kendilerine bağlı olmayan müfettişler veya bunlara eşdeğerdeki makamlar tarafından denetlenmesi gerekmektedir. Denetim makamı (müfettişler), düzenli aralıklarla ve önceden haber vermeden kendilerinin belirledikleri bir zamanda hiçbir kısıtlamaya tabi olmadan bütün çocuklara, çalışanlara ve kurumdaki bütün belgelere ulaşma imkânına sahip olmalıdır. (Havana Kuralları, mad. 72) Çocukların denetim makamıyla (müfettiş) gizli olarak görüşme hakkı olmalıdır. Ayrıca, denetim makamına veya halk sağlığı servislerine bağlı sağlık görevlileri de kurumun fiziksel çevre, temizlik, kalınan yer, beslenme, sağlık hizmetleri ve ayrıca çocukların fiziksel ve ruhsal sağlığını etkileyen kurumdaki yaşamın diğer bütün şartları ile ilgili kurallara uyulup uyulmadığı konusunda yapılan denetimlere ve değerlendirmelere katılmalıdır. (Havana Kuralları, mad. 73) Müfettiş, yaptığı tespitler hakkında bir rapor sunmalı ve tutma kurumunun uluslararası belgelere ve ulusal mevzuata uygunluğunu değerlendirerek, gerekli olduğunu düşündüğü tedbirler konusunda tavsiyelerde bulunmalıdır. Çocukların haklarının veya çocukların tutuldukları kurumların işleyişi ile ilgili hükümlerin ihlâl edildiğinin tespiti halinde, bu durum soruşturma ve kovuşturma yapılması için yetkili makamlara bildirilmelidir. (Havana Kuralları, mad. 74)

Bu doğrultuda yapılan yasal düzenlemeyle, 4681 sayılı Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulları Kanunu 21.06.2001 tarihinde *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile, yürürlükteki mevzuat ve ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerle belirlenen ilkeler çerçevesinde, ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin yönetim, işleyiş

ve uygulamalarını yerinde görmek, incelemek, bilgi almak ve tespitlerini rapor haline getirerek yetkili ve ilgili mercilere sunmak üzere, ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurulları kurulmuştur. Kanuna göre, ceza infaz kurumu veya tutukevi olan her Adli Yargı Adalet Komisyonu'nca bir izleme kurulu kurulacaktır. Adli Yargı Adalet Komisyonu'nca dört yıl için seçilen ve başkanla birlikte beş üyeden oluşan İzleme Kurulu göreve başlamadan önce görevini dikkat, dürüstlük ve tarafsızlıkla yürüteceğine dair yemin edecektir. İzleme kurullarının görevleri;

1. Ceza infaz kurumları ve tutukevlerindeki infaz ve ıslah uygulamalarına ilişkin işlem ve faaliyetleri yerinde görmek, incelemek, yönetici ve görevlilerden bilgi almak, hükümlü ve tutukluları dinlemek.

2. Kurumlardaki infaz ve ıslah, hükümlü ve tutukluların sağlık ve yaşam koşulları, iç güvenlik, sevk ve nakil işlemleri ile ilgili olarak gördükleri aksaklık ve eksiklikleri yetkili mercilere bildirmek.

3. Kurumlarla ilgili tespitlerini ve aldıkları bilgileri değerlendirerek en az üç ayda bir rapor düzenlemek, raporun bir örneğini Adalet Bakanlığı'na, İzleme Kurulu'nun bulunduğu yargı çevresindeki İnfaz Hâkimliği ile Cumhuriyet Başsavcılığı'na, gerektiğinde ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Başkanlığı'na göndermek şeklinde belirtilmiştir.

Ceza İnfaz Kurumları ve Tutukevleri İzleme Kurulu'na, tarafsız denetim makamı konumunda olmakla, kurumlardaki sorunların tespitinde ve çözümlenmesinde önemli görevler düşmektedir.

e. Diğer Ülkelerdeki Uygulama

– Fransa'da 1945 yılında yapılan düzenlemeyle, çocukları hapsedme yerine eğitim tedbirleri ön plana çıkarılmış ve Gözetim Altında Eğitim Kuruluşu oluşturulmuştur. 1990 yılından itibaren, "*Gençliğin Adli Korunması Genel Müdürlüğü*" adını alan birim, cezalandırmaya değil, çocuğun kişiliğini, ahlaki ve beden eğitimini tamamlamak özellikle meslek sahibi yapmak üzere görev yapmaktadır. Fransa'da 1996 tarihi itibarıyla 442 coğrafi alana dağılmış 366 kurum söz konusu olup, bunların 234'ü eğitim amaçlı kuruluş, 34'ü eğitim yurdu, 98'i mahkeme nezdinde görev yapan eğitim merkezidir. (Sevük) 21 yaşını doldurmayan çocuklar yetişkinlerden ayrı tutulmakta ve geceleri koğuşlarda ikiden fazla çocuk bulundurulmamaktadır. (Larguer, 1994) Kurumlarda çocuklar için eğitim, spor, oyun, okuma gibi etkinliklerin yanında, yakınları ve sosyal yardımlaşma vakıflarının uzmanları ile görüşmelerinin sağlanması rejimin esas amacıdır. (Sevük, 1998)

– İngiltere’de 1908’de çıkarılan Çocuk Kanunu, 14 yaşından küçük çocukların hapsedilmesini yasaklamış olup, 1991 Ceza Adalet Kanunu bu yaşı 15’e çıkarmıştır. 15-16 yaşındaki çocuklar ise, ancak tutma dışı kararlar etkisiz olacak ise ve 12 aydan az bir süre için tutulabilmektedir. 1961’deki yasa değişikliğiyle, mahkûmiyet süresi 3 yılın üzerinde olmayan 21 yaşın altındaki gençler, hapis haneye gönderilmemektedir. Hapis cezası ancak suç yeterince ağır olduğu (adam öldürme, tecavüz, gasp...) ve toplumu korumak gerektiğinde verilebilmektedir. Çocukların tutulduğu kurumlarda, çocuklara hem akademik hem de mesleki eğitim verilmekte, çocuklara sosyal bir birey olarak bakılmakta, çocukların terbiye ve ıslah edilip topluma yeniden kazandırılmalarına çalışılmaktadır. Ayrıca, çocuğun hapis cezasını gerektiren bir suç işlemesine rağmen mahkemenin durumu ağır görmemesi halinde evinde ve işinde kalarak sadece hafta sonlarında gitmesine karar verilen Devam Merkezleri bulunmaktadır. (İnanç, 1965) 21 yaşın altındaki çocuklar, okul ve işlerine engel olmamak koşuluyla, 12-36 saat kadar bu merkezlerde tutulmakta ve çeşitli etkinliklere katılmaktadır. (Uluğtekin, 1993)

– İtalya’da, Çocuk Mahkemeleri’nin bulunduğu yerlerde, sosyal yardım büroları kurulmuş olduğu gibi, yeteri kadar gözetim kuruluşları, cezaevi okulları bulunmaktadır. Çocuklara ilişkin hapis cezaları normal cezaevlerinde infaz edilmemekte, çocuklar ortaokul derecesindeki okula devam etmekte, eğitimlerini tamamlayarak meslek öğrenmektedir. (Güray, 1967)

– İsviçre’de de gençlik ceza hukuku eğitim esaslarına göre düzenlenmiştir. İlk defa suç işleyen çocuklar cezaevine gönderilmek yerine iş eğitim merkezlerine yerleştirilmektedir. Gözlem Merkezi, Eğitimevi, İş Eğitim Merkezi, Tedavi Evi ve Eğitim İslahevi şeklindeki beş kurum, çocukların eğitimi, tedavisi ve toplumsallaşmalarıyla ilgilenmektedir. (Sevük)

– İsveç’te, 21 yaşın altında olup suç işleyen kişiler, 1980 tarihli Sosyal Hizmetler Kanunu ve 1990 tarihli Gençleri Koruma Kanunu uyarınca, kurumsal bakıma ve diğer tedbirlere tabi tutulur. Çocuğun hapsedilerek cezalandırılması 1970 sonlarında kaldırılmış ve çocuk cezaevleri kapatılmıştır. (Somander-Johansson)

– Hollanda’da çocuklara ve gençlere ilişkin hürriyeti kısıtlayıcı ceza ve tedbirler gençler için ayrılmış resmi ve özel kurumlarda infaz edilmektedir. Bunlar Gözlemevi, Eğitim cezaevi, terbiye okulları şeklindedir. (Sevük)

– Çin’de, 14 yaşından küçük çocukların cezai sorumluluğu yoktur. Çin’in suça yönelen çocuklarla ilişkisini tanımlamak için kullandığı resmi terminoloji “eğitim yoluyla iyileştirme”dir. Çocuk Yeniden Eğitimevleri, İş-Çalışma Okulları ve Çalışma Yoluyla Yeniden Eğitim Kurumları’nda

çocuklar deneyimli öğretmenlerce eğitilmekte, beden eğitimi ve çeşitli eğlendirici etkinliklere katılmaktadırlar. Çin’de 6000 çocuğun kayıtlı olduğu ve 3000 eğitim ve idari personelin bulunduğu 98 İş-Çalışma Okulu vardır. Bu okullar sosyal düzenin gelişiminde, çocuk suçluluğunu önlemede ve yanlış yolda olan çocukların iyileştirilmesinde önemli bir rol oynayarak eğitim sisteminde yeni bir yaklaşım oluşturmuşlardır. (Curran-Cook, Growin, 1993) Çin Hükümeti tarafından bu okullara çok önem verilmekte olup, yapılan bir araştırmaya göre İş-Çalışma Okulu’ndan mezun olan 13.500 öğrencinin, 1.900’ü kendi okullarında çalışmaya devam etmiş, 1.196’sı liseye devam etmiş, 6.600’ü iş bulmuş olup, sadece % 2.5 oranında tekrar suç işlenmiştir. (Sevük)

Sonuç ve Değerlendirme

Hukuk sistemimizde, çocuğun korunmasına ve çocuk haklarına ilişkin düzenlemeler değişik yasaların içine serpiştirilmiş olup, dağınık haldedir. En temel kanun, Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine İlişkin 2253 sayılı Kanun olmasına rağmen, düzenlemelerin yetersizliği nedeniyle bu kanunun uygulanamadığı durumlarda diğer kanunlar uygulanmaktadır. Ayrıca, yetişkinler tarafından işlenen suçlarla ilgili tüm kanunlar çocuklara da uygulanmaktadır. 2259 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu, 765 Sayılı Türk Ceza Kanunu, 3713 Sayılı Terörle Mücadele Kanunu, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kurulmasına ve Yargılama Usullerine İlişkin 2845 sayılı Kanun, Ceza Muhakemeleri Usulüne İlişkin 1412 sayılı Kanun, Adalet Bakanlığının Kuruluş ve Görevlerine İlişkin 2992 sayılı Kanun, Ceza ve Tutukevleri Genel Müdürlüğü’nün Kuruluş ve Görevlerine İlişkin 4358 sayılı Kanun, 647 sayılı Ceza İnfaz Kanunu, Ceza ve Tutukevlerinin Yönetimine İlişkin 1721 sayılı Kanun, 7682 sayılı Adli Sicil Kanunu ve bunlarla ilgili yönetmelikler, çocuk suçluluğu adalet sistemini oluşturmaktadır.

Öncelikle, dağınık haldeki bu yasaların bilimsel bir çalışma ile toplanması ve çocuklara özgü bir ceza hukukunun oluşturulması gerekmektedir. Bu yapılırken, hükümetimiz tarafından 14.09.1990 tarihinde imzalanan ve 27. 01. 1995 tarihinde *Resmi Gazete*’de yayımlanarak Anayasa’nın 90. maddesi uyarınca iç hukuk kuralı haline gelen Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile uluslararası belgelerde öngörülen hak ve prensipler, ulusal mevzuatımızda kanun hükmü olarak yerini almalıdır.

Yukarıda bazı örneklerini sunduğumuz gibi, diğer ülkelerde BM, Havana ve Beijing kuralları dikkate alınarak alternatif tedbirler (yakın gözetim, yoğun bakım gibi) uygulanmakta ve en son çare olarak hürriyeti

bağlayıcı cezalar öngörülmektedir. Bu yola başvurulması halinde ise, çocuğun kurumda akademik ve mesleki eğitime tabi tutularak yeniden topluma kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu anlayış, ülkemizde de benimsenmeli ve suça yönelen çocukların eğitimine ve iyileştirilmesine yönelik kurumlar (eğitimevleri, iş-okulları vs) oluşturulmalıdır.

Çocuklara özgü tutma kurumları, fiziki, idari koşullar ve diğer yönlerden Birleşmiş Milletler standartlarına uygun nitelikte ve yeterli sayıda olmalıdır.

Tutma kurumları, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve gönüllü kuruluşlarla işbirliği içinde olmalıdır. Çocuklar, Çağdaş İnfaz Hukuku ilkeleri gereğince, toplum dışına itilmeksizin topluma kazandırılmalıdır. Bu doğrultuda, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün tutma kurumlarında bulunan çocuklara yönelik hizmetlerini, başta Çocuk Haklarına Dair Sözleşme olmak üzere, uluslararası belgeler çerçevesinde yeniden yapılandırabilmek amacıyla barolarla işbirliği içinde başlattığı çalışmalar sevindiricidir. Pilot uygulama olarak Ankara Çocuk İslahevi ve Elmadağ Çocuk Tutukevi'nde bulunan çocuklara yönelik olarak 27.09.2002 tarihinde Ankara Barosu'yla imzalanan protokol gereğince bir başkan ve altı üye avukattan oluşan Hukuk Danışmanları Komisyonu, Çocuk İslahevi ve Tutukevi'ne periyodik ziyaretler gerçekleştirecek, çocuklarla bireysel görüşmeler ve toplantılar yapacak, çocukların hukuki sorunlarının çözümü için kendilerine avukat tayin edilmesini sağlayacak, çocukları mevzuat ve uluslararası belgeler, hakları ve sorumlulukları konusunda bilgilendirecektir. Bu protokolün yürütülmesiyle ilgili faaliyet ve etkinliklerde İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Türkiye Barolar Birliği, Birleşmiş Milletler Suçluluğu Önleme ve Ceza Adaleti Dairesi Başkanlığı, BM Çocuklara Yardım Fonu, Uluslararası Çocukları Koruma Örgütü Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı, Türkiye Çocuklara Yeniden Özgürlük Vakfı başta olmak üzere, ulusal ve uluslararası düzeyde kişi kurum ve kuruluşlarla işbirliği öngörülmüştür. Protokol, kurumlarda şeffaflık sağlayarak çocukların dış dünya ile ilişkilerini arttıracak olması bakımından önemli bir adımdır. Adalet Bakanlığı'nın diğer barolarla da bu konuda yaptığı çalışmalara hız kazandırılmalı ve söz konusu protokol hükümleri ülke genelindeki tüm çocuklara özgü tutma kurumlarında uygulanmalıdır.

Bu ve bunun gibi düzenlemeler ile kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleriyle işbirliği içinde yapılacak çalışmalar, çocuklara özgü tutma kurumlarının mevzuata ve uluslararası belgelere uygunluğunu sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- ARTUK, M. Emin, Mukayeseli Çocuk Muhakemesi Hukuku, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İstanbul 1987.
- Aydın Barosu Tutanakları*, Aydın Kapalı Cezaevi Çocuk Koğuşunda 06. 06. 2003 tarihinde meydana gelen olaylara ilişkin 2. 7. 2003, 15. 7. 2003, 6. 8. 2003 T. li Tutanaklar
- BM Genel Kurulu'nun 14 Aralık 1990 tarih ve 45/113 sayılı Kararıyla Kabul Edilen Özgürlüğünden Yoksun Bırakılmış Çocukların Korunmasına İlişkin Birleşmiş Milletler Kuralları (Havana Kuralları).
- BM Çocuk Ceza Adaleti Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kuralları (Beijing Kuralları).
- CURRAN Daniel, J.-Cook, Sanıra-Growin, Fears, "Rising Crime, Juveniles and China's Justice System" *Crime and Delinquency*, 1993.
- Çocuk Hakları Sözleşmesi*.
- Demirbaş Timur, *İnfaz Hukukunun Sorunları Sempozyumu*, Başkent Üniversitesi, 2000.
- Donay Süheyl, "Adalet Bakanlığının Genelgesi ve İnfaz Hukukumuz", *Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi*, S. 1 1978).
- Dönmezer Sulhi, Erman Sahir-Nazari, ve Tatbiki Ceza Hukuku, İstanbul 1994.
- Franklin Bob, *Çocuk Hakları*, Çev:Alev Türker, 1993.
- Finckenauer James - Mcardle Thomas, "İstitutional Tretment Possibilities For Young Offenders" *International Review of Criminal Policy, Special Double Volume on Juvenile Justice in International Perspective*, United Nations, Newyork 1990.
- Frazier Charles-Cochran John-"Detention of Juveniles its Effects on Subsequent Juvenile Court Processing Decisions" *Youth and Society*, 1986.
- Gölcüklü Feyyaz, *Türkiye'de Çocuk Suçluluğu Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 1962.
- Güray Feridun, "İtalya'da Çocuk Mahkemeleri ve İlgili Kurumlar", *AD*, s. 10 1967.
- Güver, Abdullah, "Çocuk Suçluluğunun İلمي Esasları ve Çeşitli Bakımdan Memleketimizdeki Durumu" *AD*, s. 12, yıl 41, 1950.
- İnanç Veli, *İngiltere'de Çocuk Mahkemeleri*, Ankara 1965.
- Konanç Esin, "Çocuk Suçluluğu", *Türk Hukuku ve Toplumunu Üzerine İncelemeler*, Türkiye kalkınma Vakfı Yay., Ankara 1974.
- Larguier Jean, *Criminologie et Science Penitentiaire*, Septieme Edition, 1994.

- Lopez-Rey Manuel, *Sosyal Asistanların Ceza Müesseselerindeki Vazifeleri*, Çev.:Feyyaz Gölcüklü, 1969.
- Öğet Zati, *Suçlu Çocuklar ve İslahevleri*, İstanbul 1937.
- Öter Gülay-Akalın Nejat, "Paşa kapısı Cezaevindeki Tutuklu Çocukların Psiko-sosyal Sosyo-kültürel, Ekonomik ve Kriminolojik Özellikleri", *Adliye ve Çocuk Sempozyumu*, İstanbul 1993.
- Özgökmen-Uluğtekin, S. , "Hükümlü Çocuğun Toplumsal Kökeni ve Suç Türü Hakkında Bir Araştırma, Sosyal Hizmetler Akademisi, 1971.
- Sevük Handan, Yokuş, *Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu ile Mücadelede Kurumsal Yaklaşım*, İstanbul, 1998.
- Siegel, Larry - Senna Joseph, *Juvenile Delinquency, Theory, Practive and Law*, Mineseto 1981.
- Somander Lisa - Johansson Helena, "Young offenders in Prison in 1989, Fangelse-dömda Ungdomar" 1989 *Kriminaloarden Rapport*, 1992.
- Turgut, Hüseyin-Özgöz, Abdulkadir, *Ankara Çocuk İslahevimiz*, Ankara 1988.
- Uluğtekin, Sevda, *Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma*, Ankara 1991.
- Uluğtekin, Sevda "Çocuk mahkemeleri ve Sosyal Hizmet Kuruluşları", *Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu*, İstanbul 1993.
- Wiebush Richard - G. Juvenile, İntensive Supervision: The impact on Felony offenders Diverted From Insttitutional Plecement, *Crime and Delinquency*, 1993
- Yavuzer Haluk, "Suça İtilmiş Çocuğun Psikolojisi", *İBD*, 1995.
- Yörükoğlu Atalay, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Aralık 1998, 23. basım.

VAKIFBANK REKLAMI